

Gent, ACADEMIA PRESS, 1996

L. d'Haenens
F. Saeys
(eds.)

MEDIA & MULTICULTURALISME IN VLAANDEREN

krijgt bij fictie er veel beter op geworden is. Uiteraard is het doorbreken van overwegend negatief stereotiepe rollen een evolutie in de goede richting. Vooraleer echter sprake kan zijn van een evenwichtig beeld, is nog veel werk op de plank. Heel belangrijk hierbij is volgens ons de kritiek die geuit wordt door zwarte Amerikanen, nl. dat zij zich niet zouden herkennen in de rollen die door zwarten gestalte gegeven wordt.

Dat allochtonen ook in West-Europa problemen hebben om zich terug te vinden in het media-aanbod, blijkt een steeds weerkerende constante. Dit komt o.m. aan het licht in studies over het *mediagebruik* van allochtonen in West-Europa: zo maken allochtonen nog vaak gebruik van het programma-aanbod uit hun land van herkomst of van specifiek media-aanbod om zodoende de band met de eigen cultuur te behouden.

Om tot een situatie te komen waarbij individuen van verschillende etnische origines op gelijkwaardige wijze behandeld worden in de media, volstaat het dus niet dat blanke autochtonen geconfronteerd worden met een beeld dat niet gebaseerd is op etnische vooroordelen. Het beeld dat men krijgt door de media met betrekking tot allochtonen is immers niet enkel het resultaat van datgene dat gezegd en geschreven wordt over allochtonen. Ook de mate waarin allochtonen aan het woord gelaten worden, de functies die zij bekleden wanneer zij aan het woord komen en de situaties waarin zij aan bod komen, kunnen mede bepalend zijn voor het beeld dat ontstaat. Studies verricht in de Verenigde Staten tonen aan dat bij de zwarten nog steeds gevoelens van ongenoegen leven met betrekking tot de wijze waarop zij in beeld gebracht worden in de media, alhoewel de media voor hen nu, in vergelijking met enkele decennia geleden, meer mogelijkheden bieden op het vlak van de werkgelegenheid. Niettemin domineert het blanke perspectief nog steeds in belangrijke mate. Zwarten krijgen slechts zelden de kans om hun visie tot uiting te laten komen, zowel wat betreft fictie-productie als in de nieuwsberichtgeving. Eenzelfde behoefte aan aandacht voor de eigen cultuur blijkt ook uit Europees onderzoek naar het mediagebruik van allochtonen. Het is volgens ons dan ook belangrijk dat bij pogingen om allochtonen en autochtonen in de media gelijkwaardig te behandelen, de aandacht voor de eigen cultuur van de allochtonen niet uit het oog verloren wordt. Belangrijk in dit opzicht is zeker ook dat voldoende aandacht uitgaat naar de culturele achtergronden van de allochtonen.

Integratiebeleid, racismebestrijding en de media: juridisch kader

D. VOORHOOF

1. Het raakvlak tussen integratiebeleid en mediabeleid

1.1. Het uitwerken en implementeren van een integratiebeleid betreft een complex maatschappelijk probleem, waarbij met tal van factoren rekening moet worden gehouden. Naast uiteraard de sociaal-economische factor - integratiebeleid betreft in de eerste plaats de bestrijding van sociale ongelijkheid en kansarmoede - en naast de culturele factor, is er een factor die kan worden aangeduid als de 'symbolische' dimensie van de problematiek (Schelfout & Siebens, 1993; Verstraeten, 1991). Naast de objectief waarneembare en de materiële bestaansvorm, heeft het maatschappelijk gegeven van de aanwezigheid van migranten in een samenleving ook zijn symbolische bestaansvorm. De houding van de autochtone bevolking ten aanzien van allochtonen is mede en soms in hoofdzaak bepaald op basis van informatie en beeldvorming via de media. De berichtgeving over, de beeldvorming omtrent de migranten enerzijds en de in de media vertolkte standpunten in verband met het integratiebeleid anderzijds, zijn medebepalend voor de houding van de publieke opinie inzake migranten en integratiebeleid.

Wil men deze 'symbolische' factor functioneel geïntegreerd zien binnen het integratiebeleid, dan dienen ook de media hierbij betrokken te worden. Integratiebeleid veronderstelt m.a.w. ook een bepaald beleid naar de media toe wil men deze symbolische, maar reële factor, mede hanteren tot het bereiken van de vooropgestelde doelstellingen. Integratiebeleid is vanuit dit perspectief ook een aspect van het mediabeleid¹.

¹ Men moet vaststellen dat de regeerprogramma's van juni 1995 van de federale en van de Vlaamse regering geen kruisverwijzingen bevatten tussen integratiebeleid en mediabeleid. Wel benadrukt het federale regeerprogramma in de paragraaf 'migratiebeleid en integratiebeleid' dat de regering 'de strijd tegen elke vorm van racisme, antisemitisme en vreemdelingenhaat zal voortzetten'. Als algemeen uitgangspunt in het regeerakkoord van de Vlaamse regering is gesteld dat 'de media (...) van essentieel belang (zijn) voor de versterking van de democratische samenleving en voor de eigen culturele ontwikkeling en identiteit van Vlaanderen'. Het migrantenbeleid, c.q. 'inpassingsbeleid' bevat in de recente regeerakkoorden geen verwijzing naar de media, terwijl in het kader van het mediabeleid geen verwijzingen zijn gemaakt naar het migranten- of integratiebeleid. Gedr. St., Kamer, BZ 1995, nr. 23/1, Krachtdlijnen voor het federaal regeerprogramma en Gedr. St., Vlaamse Raad, B.Z. 1995, nr. 10/1, Regeerakkoord Vlaamse regering 1995-1999. Bakens voor de 21e eeuw. In de beleidsbrief *De media in Vlaanderen. Pleidooi voor een slagvaardige openbare omroep en een dynamische mediasector* neergelegd door E. Van Rompuy, Media Minister van de Vlaamse regering, is evenmin aangeduid hoe de media kunnen bijdragen tot het integratiebeleid. Wel veel nadruk is komen te liggen op het 'bevorderen van de Vlaamse identiteit' (Beleidsbrief Media 1995-1999, Brussel, oktober 1995, 16).

1.2. Een centraal discussiepunt in de relatie migrantenbeleid en actie naar de media toe betreft de vraag op welke wijze de overheid een bepaald beleid, bepaalde voorschriften of bepaalde restricties aan de media kan opleggen, zonder de redactionele vrijheid van de media zelf te beperken en daarmee op het terrein te komen van de persvrijheid en de vrijheid van informatie. Immers, de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid zoals gewaarborgd door de Belgische Grondwet (art. 19, 25 en 150 G.W.) en de vrijheid van expressie en informatie zoals gewaarborgd door art. 10 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (EVRM) en art. 19 van het Internationaal Verdrag tot bescherming van de burgerlijke en politieke rechten (IVBPR) impliceren in essentie een onthoudingsplicht van de overheid tegenover dit grondrecht van de burger en de media. Echter, in uitzonderlijke gevallen en voor zover daartoe een 'dwingende sociale behoefte' aan bestaat, is overheidsinmenging toelaatbaar of zelfs nodig in een democratische samenleving. Overigens hoeft de politiek naar media toe in deze niet exclusief of niet zozeer restrictief, repressief te zijn, maar kan ook de nadruk worden gelegd op een pro-actief beleid inzake berichtgeving en beeldvorming. Naast of in de plaats van een repressief beleid inzake bestraffing van racisme en vreemdelingenhaat kan worden gepleit voor een actief of stimulerend beleid naar de media toe als ondersteuning van het beoogde of gevoerde integratiebeleid.

1.3. In het eerste deel (par. 2-3) van deze bijdrage wordt nagegaan via welke mechanismen vanuit de mediasector een ondersteunend beleid kan worden ontwikkeld inzake integratie en beeldvorming van migranten. Tegelijk worden de reeds genomen stappen in die richting gesignaleerd. In een tweede deel (par. 4) wordt een aantal implicaties voor de mediasector aangeduid ingevolge toepassing van de cultuurpact- en niet-discriminatiewetgeving. Als specifieke toepassing wordt nagegaan hoe op basis van de Antwoordrechtwet een antwoordtekst met racistische inhoud kan worden geweigerd. In een derde deel (par. 5-6) wordt toelichting gegeven bij de wetgeving die het in het openbaar aanzetten tot racisme, vreemdelingenhaat of discriminatie strafbaar stelt en de implicaties van deze wetgeving naar de media toe. In het bijzonder wordt daarbij ingegaan op de problematiek van de kwalificatie 'drukkersmisdrijf' waardoor de vervolging van inbreuken op de anti-racismewet en de anti-negationismewet in de praktijk fel bemoeilijkt wordt.

2. Media en integratiebeleid

De relatie tussen media en integratiebeleid is benadrukt in een aantal recente beleidsdocumenten, op Europees niveau, op federaal niveau en binnen de Vlaamse gemeenschap. Opvallend daarbij is dat het telkens om een oproep gaat naar de mediasector zelf om de passende maatregelen nemen. De overheid zelf staat eerder terughoudend om aan de media dwingende bepalingen op te leggen.

2.1. Door de regeringsleiders van de (toen) 32 lidstaten van de Raad van Europa is op de top van Wenen (8-9 oktober 1993) een actieplan uitgewerkt inzake racismebestrijding.

Dit actieplan bevat o.m. de oproep naar de media toe 'de présenter leurs reportages et commentaires sur les actes de racisme et d'intolérance de façon factuelle et responsable et de poursuivre l'élaboration de codes de déontologie professionnelle qui reflètent ces exigences'². Op de 4de Ministerconferentie voor de Media (Praag, 7-8 december 1994) werd verder ingegaan op deze relatie tussen media, racismebestrijding en integratiebeleid. Meer bepaald wordt in de verklaring 'on media in a democratic society' de overweging meegegeven dat de media 'can assist in building mutual understanding and tolerance among persons, groups and countries and in the attainment of the objectives of democratic, social and cultural cohesion announced in the Vienna Declaration'. In resolutie 2 'Journalistic freedoms and human rights' van de Ministerconferentie is als principe vooropgesteld dat de journalistieke praktijk van volgend beginsel dient uit te gaan: 'avoiding the promotion of any violence, hatred, intolerance or discrimination based, in particular, on race, sex, sexual orientation, language, religion, politics or other opinions, national or religious origin or social origin'. Ook hier ligt de klemtoon op een vraag of aanbeveling naar de journalistieke sector toe, eerder dan dat wordt aangedrongen op (bijkomende) concrete wettelijke verplichtingen of restricties. De resolutie zelf benadrukt terzake dat 'public authorities should exercise self-restraint in addressing the considerations in Principle 7 and should recognise that all those engaged in the practice of journalism have the right to elaborate self-regulatory standards - for example in the form of codes of conduct - (...)'³.

In wat volgt willen we nagaan hoe tot nu toe in België deze problematiek is benaderd en welke stappen in dit verband zijn genomen.

2.2. In aansluiting bij het onderzoek naar de houding van de Belgen tegenover migranten - een onderzoek onder de titel 'Onbekend of onbemind?' - formuleerde het onderzoeksteam o.l.v. Prof. J. Billiet in 1990 een aantal randbemerkingen en aanbevelingen in verband met de rol van de media in het kader van het te ontwikkelen migrantenbeleid en het voorgestane integratieproces (Billiet, Carton & Huys, 1990). In het rapport wordt gesteld dat mediaboodschappen die reeds ruim verspreide negatieve opvattingen omtrent migranten bevestigen, deze attitudes en beeldvorming nog versterken. In de

² Déclaration et Plan d'action sur la lutte contre le racisme, la xénophobie, l'antisémitisme et l'intolérance. Sommet du Conseil de l'Europe, Wenen, 9 oktober 1993.

³ Fourth European Ministerial Conference on Mass Media Policy, The media in a democratic society, Resolution n° 2, Journalistic freedoms and human rights, MCM (94) 20. In dezelfde zin, zie ook: Communication from the Committee of Ministers, Reply to Recommendation 1215 (1993) on the ethics of journalism, Doc. 7053, 24 maart 1994. Het Ministercomité is hierin van oordeel dat 'recourse to legislative intervention is by no means the most appropriate device for reconciling media freedom with other rights and values'. Op 30 juni 1995 werd door de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa aanbeveling 1277 (1995) goedgekeurd 'on migrants, ethnic minorities and the media': zie IRIS, Legal Observations of the European Audiovisual Observatory, 1995/8, 4. Zie ook de aanbeveling 1222 (1993) 'on the fight against racism, xenophobia and intolerance' (n° 7-8), van 29 september 1993.

aanbevelingen wordt o.m. nadrukkelijk gepleit voor een grote mate van terughoudendheid in verband met conflict-berichtgeving waarbij migranten betrokken zijn, in concreto onder verwijzing naar de media-aandacht omtrent de sluier- of hoofddoek-discussie eind 1989. En het rapport poneert: 'Daarom zal het beleid de nodige aandacht aan het adequaat gebruik van de media moeten besteden'. Het rapport geeft niet concreet aan wat onder dit 'adequaat gebruik van de media' moet worden verstaan en een aantal keer is sprake van een 'impliciet beleid' naar de media toe.

Het rapport wijst erop dat het effect van radio en televisie zich voordoet in de mate dat de radio- en TV-programma's inspelen op reeds aanwezige predisposities en in de mate dat ze bevestigd worden door de significante anderen in de onmiddellijke omgeving. Deze twee voorwaarden zouden zijn vervuld bij de negatieve beeldvorming rond migranten. De stereotype beelden en vooroordelen zijn reeds aanwezig en ze worden versterkt door de onmiddellijke omgeving (gezinsleden, burens) en nog eens bevestigd door de (negatieve berichtgeving in) media.

Rekening houdend met het belang van de pers- en informatievrijheid pleit het rapport voor een voorzichtig omspringen door de journalistiek bij de berichtgeving over etnische spanningen. Het rapport suggereert het uitwerken van een beroepscode voor journalisten op dit gebied. Enerzijds wordt dus gepleit voor het terugdringen van een aantal negatieve effecten in verband met de mediaberichtgeving over migranten.

Anderzijds wordt ook gewezen op de positieve mogelijkheden die de media kunnen bieden en op die manier een bijdrage vormen in het kader van de integratiepolitiek. Zo is sprake van de 'impliciete aanwezigheid' van migranten in normale situaties (nieuwslezer, kinderprogramma's, spelprogramma's). Volgens het rapport is aan de publiekrechtelijke omroep op dit terrein een voortrekkersrol weggelegd.

2.3. Een aantal van deze opmerkingen en aanbevelingen hebben een neerslag gekregen in de rapporten van het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid. Daarin werd opgeroepen tot een meer positieve beeldvorming in de media rond migranten en integratie, tot minder stigmatisering, minder negatief nieuws over migranten. Er zou dringend werk moeten worden gemaakt van een actieve betrokkenheid van migranten aan de werking van en de programma's in de media: m.a.w. deelname van migranten in Vlaamse feuilletons en spelletjes op TV, migranten als nieuwslezer op de Vlaamse omroepen, meer migranten als medewerker of journalist bij de kranten en weekbladen.

Ook de Beleidsbrief 'Migrantenbeleid van de Vlaamse Gemeenschap' van juni 1993 bevat een analoge analyse en formuleert een aantal concrete aanbevelingen naar de media toe. Hoewel ook hier wordt beklemtoond dat men van overheidswege niet wenst te raken aan de autonomie van de omroepen en de persbedrijven, worden toch enkele concrete suggesties gedaan. Behalve een aanbeveling inzake gelijke kansenbeleid bij aanwerving door de mediabedrijven en een oproep tot een positievere beeldvorming omtrent het migrantenvraagstuk, wordt aangedrongen op het uitwerken van een ethische

code met aanbevelingen voor de berichtgeving over migranten. Bedoeling van een dergelijke code zou zijn: 'het vermijden dat niet-bedoelde impliciete gemeenplaatsen bestaande vooroordelen bestendigen en versterken, maar ook de bestrijding van openlijke vormen van racisme en xenofobie'⁴.

2.4. Met de oprichting door de wet van 15 februari 1993 van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding is door de federale overheid een centraal orgaan gecreëerd dat als opdracht heeft 'de gelijkheid van kansen te bevorderen en elke vorm van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur op grond van ras, huidskleur, afstamming, afkomst of nationaliteit te bestrijden'. Het Centrum dat in de uitoefening van zijn opdracht volkomen onafhankelijk is van de overheid (art. 3), heeft o.m. als opdracht om aanbevelingen te richten aan de overheid maar ook aan privé-personen of instellingen in verband met het gelijke kansen beleid. Het is in dit verband dat het Centrum een aantal initiatieven heeft genomen of heeft gecoördineerd naar de mediasector toe. Vanuit de vaststelling van het belang van de rol van de media in het maatschappelijk debat over gelijke kansen en racismebestrijding, ligt het Centrum mee aan de basis van de oprichting van een Werkgroep Migrant in de schoot van de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België (AVBB). Op basis van wetenschappelijk onderzoek naar de berichtgeving over allochtonen in de pers - onderzoek waaromtrent verder in deze bundel gerapporteerd wordt - zijn binnen de schoot van de AVBB een reeks aanbevelingen geformuleerd inzake berichtgeving over allochtonen (cfr. infra). Ook werd een inventaris gepubliceerd van organisaties en allochtone contactpersonen (AVBB, 1994a). Deze inventaris heeft als bedoeling het contact tussen journalisten en allochtonen te bevorderen zodat de standpunten van allochtonen en hun organisaties vaker in de media aan bod kunnen komen.

2.5. De tussentijdse rapporten en het jaarverslag van het Centrum maken ook melding van een reeks andere initiatieven naar de mediasector toe, waaronder een sensibiliserings-campagne tegen racisme via reclamespots en advertenties⁵ en het instellen van de 'Media-prijs', een prijs die geschreven of audio-visuele produkties beloont die op een evenwichtige en genuanceerde wijze informatie geven over de aanwezigheid van allochtonen in België en op die manier bijdragen tot het creëren van een gunstig klimaat voor een meer harmonieuze samenleving⁶. Ook wordt gewezen op de initiatieven die vooral door de RTBF en de BRTN, radio en televisie, zijn genomen om de interculturele dialoog en de wederzijdse verstandhouding te bevorderen.

⁴ Gedr. St., Vlaamse Raad, 1992-1993, nr. 368/1, Beleidsbrief. Migrantenbeleid van de Vlaamse Gemeenschap, een beleid van gelijke kansen, 21 juni 1993, 23-4 en 29-31.

⁵ Zie hierover de interpellatie door F. Dewinter, Vlaams Blok ten aanzien van Mevr. W. Demeester-De Meyer, Vlaamse Raad, Handelingen, 25 november 1993, 169-74.

⁶ Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding, Op stap naar gelijkheid. Tussentijds rapport, Brussel, 1994, 49; Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding, Op stap naar gelijkheid. Jaarverslag, I. Werking van het Centrum, 75 e.v. en II. Stand van zaken, 85, 90-1, Brussel, 1995.

2.6. Een recent voorbeeld van de toenemende aandacht voor het verband tussen integratiebeleid en de rol van de media is in zekere mate ook gereflecteerd in de nieuwe taakomschrijving van de BRTN. Sedert het voorjaar van 1996 bepaalt art. 4 van het Vlaamse omroepdecreet in de zgn. "mission statement" van de openbare omroep dat de BRTN-programma's "moeten bijdragen tot de verdere ontwikkeling van de identiteit en de diversiteit van de Vlaamse cultuur en van een democratische en verdraagzame samenleving"^{6bis}.

3. De AVBB-aanbevelingen voor de berichtgeving over allochtonen

3.1. In juni 1994 is met de publikatie van de brochure 'Aanbevelingen voor de berichtgeving over allochtonen' een aanzet gegeven tot een evenwichtiger en genuanceerder beeldvorming over migranten. Met deze aanbevelingen zoekt de journalistiek naar een remediëring voor het feit dat 'ongewild, onbewust, door sensatiezucht, uit onzorgvuldigheid, maar in woord en beeld, in titel en onderschrift, de pers, de media niet vrij (blijken) te zijn van vormen van racisme' (AVBB, 1994b: 4). De logica van de redenering is dat als de media medeverantwoordelijk zijn voor een bepaald politiek klimaat en voor een bepaalde beeldvorming bij de publieke opinie rond het functioneren van de democratie en omtrent de migrantenproblematiek, dat de media en de journalistiek dan ook een rol kunnen spelen, een verantwoordelijkheid hebben in het keren van 'het onzalige tij'...

3.2. Het is vanuit die optiek dat een reeks aanbevelingen zijn geformuleerd en toegelicht in de AVBB-brochure 'Aanbevelingen voor de berichtgeving over allochtonen' (zie deel III in deze bundel).

3.3. Uiteraard is het in de eerste plaats de bedoeling om met de brochure 'Aanbevelingen voor de berichtgeving over allochtonen' de aandacht van de journalisten op de voorliggende problematiek te richten en een grotere mate van alertheid en bewust handelen van de journalisten te stimuleren n.a.v. de verslaggeving met raakvlakken naar migranten of integratiebeleid.

Anderzijds behoort het tot de statutaire opdracht van de AVBB om 'onder haar leden de regels van de professionele waardigheid in stand (te) houden (...) en (te) waken over de toepassing en de naleving van de beroepsdeontologie'⁷.

3.4. Sedert 1995 is binnen de schoot van de AVBB een nieuwe procedure tot zelfcontrole inzake journalistieke deontologie uitgewerkt. Klachten of vragen om advies worden ingediend bij het bureau van de AVBB. Het bureau fungeert als onderzoeksinstantie en seponereert de klacht of maakt de vraag om advies of de klacht over aan de raad voor deontologie, bestaande uit 11 beroepsjournalisten, leden van de AVBB. De raad is bevoegd om adviezen te formuleren over de deontologie dan wel standpunten in te nemen bij

^{6bis} Zie Gedr. St., Vlaamse Raad, 1995-1996, nr. 179/4, 24-31.

⁷ Art. 2, 4° van de Statuten van de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België, 24 juni 1991.

klachten tegen journalisten. De raad kan ook op eigen initiatief handelen. De adviezen van de raad kunnen gepubliceerd worden in het blad *De Journalist*. De raad spreekt zich niet uit wanneer dezelfde feiten het voorwerp uitmaken van een gerechtelijke procedure. Terwijl de raad voor deontologie zetelt in eerste aanleg is ook voorzien in een beroepsorgaan, nl. het college voor deontologie, bestaande uit 5 beroepsjournalisten, leden van de AVBB. Het college maakt zijn uitspraken bekend op de manier die het best is afgestemd op de aard van het dossier⁸.

Voortaan behoren de aanbevelingen omtrent de berichtgeving over allochtonen ook tot de journalistieke deontologie en kunnen beroepsjournalisten die lid zijn van de AVBB er door de bevoegde organen worden op aangesproken wanneer zij in strijd handelen met de bedoelde aanbevelingen. Al moet in deze worden onderstreept dat de mogelijke reactie vanwege de AVBB zich beperkt tot de publikatie van het advies, een berisping of maximaal de schrapping van de betrokken journalist als lid van het AVBB. Echte sancties kan de AVBB als beroepsvereniging niet opleggen⁹.

3.5. Toezicht op de journalistieke deontologie, en dus ook op de bovenvermelde aanbevelingen, kan eveneens via de Vlaamse Geschillenraad voor radio en televisie, althans voor wat de audio-visuele berichtgeving betreft. Zo bepaalt het Vlaamse omroepdecreet dat de journaals van de lokale radio's en de regionale televisie-omroepen 'moeten beantwoorden aan de gangbare normen inzake journalistieke deontologie' en dat de informatieve programma's van de commerciële Vlaamse TV-omroep moeten worden verzorgd 'in een geest van strikte onpartijdigheid en volgens de regels van de journalistieke deontologie'. De nieuwsuitzendingen en informatieve programma's op de BRTN moeten 'onpartijdig en waarheidsgetrouw' zijn¹⁰. Eenieder die blijk geeft van een benadeling of een belang kan klacht indienen bij de Vlaamse Geschillenraad voor radio en televisie, binnen de 15 dagen na uitzending van het betreffende programma. De Geschillenraad is samengesteld uit magistraten, professoren en beroepsjournalisten uit de sector van de gedrukte pers. Indien de klacht gegrond wordt verklaard kan de Geschillenraad aan de betrokken omroep of journalist een vermaning geven en/of de verplichting opleggen de uitspraak uit te zenden in de vorm en op het tijdstip door hem bepaald.

⁸ Zie hierover 'De Journalist', 1995/1 en 1995/2. Voor meer informatie, adviesaanvragen of klachten: AVBB, Deontologische commissie, Journalistenhuis, Steenkoolkaai 9B 1000 Brussel (tel. 02/229.14.60 - fax 02/223.02.72).

⁹ Zo kan de AVBB niet overgaan tot intrekking van de nationale perskaart van de beroepsjournalist, aangezien de naleving van de deontologie geen in de wet van 30 december 1963 betreffende de erkenning en de bescherming van de titel van beroepsjournalist gestelde voorwaarde is om de titel van beroepsjournalist te kunnen verwerven of behouden. Merk tegelijk op dat de uitspraken van de AVBB niet tegenstelbaar zijn aan personen of journalisten die geen AVBB-lid zijn: Rb. Brussel, 25 mei 1989, A.R. nr. 8.244 inzake Matthews en Mortier t. AVBB (onuitg.) en Brussel, 10 november 1992, A.R. nr. 192/90, AVBB t. Matthews en Mortier (onuitg.).

¹⁰ Zie de artt. 22, 32-8°, 53-9°, 74 van de gecoördineerde decreten betreffende de radio-omroep en televisie, B.S., 30 en 31 mei 1995.

3.6. Noch de deontologische raad van de AVBB, noch de Vlaamse Geschillenraad werden tot nu toe gevat wegens inbreuken op de 'Aanbevelingen voor de berichtgeving over allochtonen'.

3.7. In aansluiting bij de initiatieven die gericht zijn op een meer positieve beeldvorming en een zorgvuldiger berichtgeving inzake allochtonen en migrantenbeleid, kunnen ook een reeks rechtsregels worden aangewezen die vanuit dit perspectief relevant zijn.

4. Anti-discriminatiewetgeving, racismebestrijding en de media

De Belgische wetgeving bevat meerdere bepalingen die de niet-discriminatie waarborgen¹¹ en openlijk racisme bestrijden. Alvorens specifiek op de anti-racismewet van 1981 in te gaan (cfr. infra, par. 5), wordt stilgestaan bij de wetgeving en rechtspraak inzake anti-discriminatie en racismebestrijding, met bijzondere implicaties naar de mediasector toe.

4.1. In recente Europese en Vlaamse wetgeving zijn bepalingen opgenomen ter voorkoming van discriminatie of tot bestraffing van aanzet tot haatgevoelens via de audio-visuele media. Zo bijv. bepaalt art. 78, par. 2 van het Vlaamse omroepdecreet dat de programma's van de omroepen niet mogen aansporen tot haat op grond van ras, geslacht, godsdienst of nationaliteit, daarmee uitvoering gevend aan art. 22 van de Europese TV-richtlijn 89/522. De Vlaamse regering kan het doorgeven van een programma schorsen wanneer dit een duidelijke, belangrijke en ernstige inbreuk vormt op art. 78, par. 2 en wanneer de betrokken omroep in de voorgaande twaalf maanden al tenminste tweemaal een inbreuk heeft gepleegd op deze bepaling. Onverminderd deze mogelijkheid van schorsing, kunnen programma's waarin wordt aangespoord tot haat op grond van ras, geslacht, godsdienst of nationaliteit aanleiding geven tot veroordeling tot een geldboete van 1 000 tot 500 000 BEF (art. 118) of kan de erkenning van de lokale radio of de private TV-omroep door de Vlaamse regering worden geschorst of ingetrokken.

4.2. Ook gelden volgens hetzelfde Vlaamse omroepdecreet naar de Vlaamse audio-visuele media toe specifieke beperkingen inzake reclame en sponsoring, waarbij het verboden is dat reclameboodschappen 'enige discriminatie naar ras, geslacht, nationaliteit, filosofische of politieke overtuiging inhouden, (of) de menselijke waardigheid aantasten' (art. 81, 1°). De Code voor Handelspubliciteit op radio en televisie van 31 juli 1990 bepaalt dat reclameboodschappen geen elementen mogen bevatten 'waarin men zich op kwetsende of misprijzende wijze uitlaat over een bepaald ras, een bepaalde nationaliteit, een bepaalde beroepscategorie, een bepaalde sociale categorie, een leeftijdsgroep of een geslacht' (art. 2). Eveneens verboden krachten deze code zijn 'reclameboodschappen voor speelgoed dat op vuurwapens lijkt en aanzet tot gewelddadige, racistische of xenofobe gedragingen' (art. 16, par. 2). Het decreet dreigt met strafrechtelijke vervolging door middel van

¹¹ Zie o.m. de artt. 10 en 11 G.W. en art. 14 EVRM.

geldboetes van 500 tot 100 000 BEF, onverminderd de mogelijkheid tot schorsing of intrekking van de machtiging tot het uitzenden van reclame (art. 80 en 117).

4.3. De lokale radio's en de TV-omroepen in de Vlaamse Gemeenschap moeten een aantal algemene verplichtingen naleven inzake niet-discriminatie, onpartijdigheid of naleving van de regels van de journalistieke plichtenleer (cfr. supra), op grond waarvan het aanzetten tot racisme of vreemdelingenhaat wordt voorkomen of op een bijzondere wijze kan worden gesanctioneerd. Anderzijds behoort het uiteraard tot de taak van de audio-visuele media om op een kritische, maar onpartijdige wijze, te berichten over de ontwikkelingen in de samenleving. Vanuit dit perspectief komt het toe aan de openbare omroep om een kritische reportage te maken over de opkomst van extreem-rechts, zoals het Vlaams Blok en het Front National, en dit in een historisch verband te situeren met verwijzing naar de opkomst van het naziregime in de jaren 30-40. In een vonnis van 22 november 1994 was de rechtbank van eerste aanleg te Brussel van oordeel dat een programma in de reeks 'Babel' van de RTBF, in tegenstelling tot wat eisers stelden, niet als onrechtmatig kon aangemerkt worden. De eisers waren van oordeel dat hen met de reportage schade was toegebracht omdat zij daarin zouden zijn voorgesteld als (neo)-nazis. De rechtbank was van oordeel dat de RTBF in de litigieuze reportage 'ne s'est, à aucun moment, écartée de son objectif, à savoir exprimer son inquiétude devant la montée incontestable et généralisée des partis d'extrême droite et de la propagation de leurs idées'. Het vonnis laat verder opmerken dat de reportage zorgvuldig is opgebouwd en dat de vaststelling van de opkomst van extreem-rechts 'qui correspond à une réalité indiscutable, est étayée tout au long de l'émission par les explications très sérieuses et scientifiques (...)'. In het vonnis wordt benadrukt dat de RTBF-reportage inderdaad een aantal ontwikkelingen in een historisch perspectief plaatst, evenwel erop wijzend dat de RTBF 'qu'à aucun moment ne présente les partis fascistes ou extrémistes comme des nazis, confirmés ou en puissance' en dat de RTBF 'n'a jamais, ne fut-ce suggéré que les demandeurs pourraient viser les mêmes objectifs que les nazis des années 30 et 40'¹².

4.4. De Europese, Belgische en Vlaamse wetgeving bevat ook een reeks bepalingen waardoor racistische meningsuitingen kunnen uitgesloten worden van de expressievrijheid of op basis waarvan racistische organisaties de toegang tot de media kan worden ontzegd.

4.4.1. Zo kan men zich o.m. beroepen op art. 17 van het EVRM, de zgn. 'anti-totalitaire clause'. Art. 17 EVRM impliceert dat geen beroep kan worden gedaan op de expressievrijheid zoals gewaarborgd door art. 10 EVRM, door die personen of groepen wier activiteiten tot doel hebben de rechten van anderen op een ontoelaatbare wijze in te perken. Krachtens art. 17 EVRM mag 'geen der bepalingen van dit Verdrag (...) worden uitgelegd als zou zij voor een Staat, een groep of een persoon het recht inhouden enige activiteit aan de dag te leggen of enige daad te verrichten welke ten doel heeft de rechten

¹² Rb. Brussel, 2 november 1994, Revue Générale des Assurances et des Responsabilités, 1995, nr. 12451.

of vrijheden welke in dit Verdrag zijn vermeld, te vernietigen of deze rechten en vrijheden meer te beperken dan bij dit Verdrag is voorzien'. Met verwijzing naar art. 17 EVRM is door de Europese Commissie voor de Rechten van Mensen racistische propaganda uitgesloten van de bescherming van de expressievrijheid zoals gewaarborgd door art. 10 EVRM¹³.

4.4.2. Ook de cultuurpactwetgeving biedt in zekere mate een juridische grondslag om racistische verenigingen de toegang tot of het medebeheer van de media te ontzeggen.

Voor wat de mediasector betreft geldt als een basisprincipe in de wet van 16 juli 1973 (zgn. cultuurpactwet) dat 'elke ideologische of filosofische strekking vertegenwoordigd in een Cultuurraad toegang moet hebben tot de middelen voor meningsuitdrukking die afhangen van de overheden in de betrokken gemeenschap' (art. 18). Meer bepaald voor wat de openbare omroep betreft houdt dit in dat de samenstelling van de bestuursorganen de evenredige vertegenwoordiging van de politieke fracties in die Gemeenschap moet weerspiegelen (art. 19). Deze participatiewaarborgen zijn een explicitering van de algemene bepaling in art. 3, par. 1 van de cultuurpactwet volgens dewelke de overheidsinstanties de gebruikers en alle ideologische en filosofische strekkingen moeten betrekken in de voorbereiding en de uitvoering van het cultuurbeleid, overeenkomstig de modaliteiten van de wet en, zo wordt eraan toegevoegd (!), 'op voorwaarde dat zij de principes en de regels van de democratie aanvaarden en naleven'¹⁴.

Het is op grond van deze laatste bepaling dat zowel binnen de schoot van de BRTN als door de RTBF gepoogd is om de vertegenwoordiging in bepaalde bestuursorganen van de omroep of om de toegang tot zendtijd voor politieke partijen te ontzeggen aan organisaties die in strijd zouden handelen met bovenvermelde voorwaarde van art. 3, par. 1 van de cultuurpactwet.

¹³ ECRM, 11 oktober 1979, Appl. 8387/78, J. Glimmerveen en J. Hagenbeek t. Nederland, Dec. & Rep., 1980 (18), 187.

¹⁴ Vgl. met art. 15 bis van de wet van 4 juli 1989 betreffende de beperking en controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezing van de federale Kamers, de financiering en de open boekhouding van de politieke partijen (de zgn. 'Wet D'Hoore' (gew. Wet 10 april 1995, B.S., 15 april 1995). Art. 15 bis bepaalt dat om aanspraak te kunnen maken op de overheidsdotatie elke partij, tegen uiterlijk 31 december 1995, in haar statuten of in haar programma een bepaling moet opnemen waarbij zij zich ertoe verbindt om in haar politieke actie ten minste de rechten en vrijheden, zoals gewaarborgd door het EVRM in acht te nemen en door haar diverse geledingen en verkozen mandatarissen te doen in acht nemen.

¹⁵ Vaste Nationale Cultuurpactcommissie, 21 juni 1993, advies nr. 700, Vlaamse Gemeenschap - Vlaams Blok-fractie t. BRTN. Zie ook de zaken nr. 705, 706, 719 en 720, Vlaams Blok-fractie tegen de BRTN. Klachten uitgaande van het Vlaams Blok tegen o.m. het procedurereglement van de BRTN (nr. 705), tegen het radioprogramma *Actueel* (nr. 706), tegen het radioprogramma *Voor de dag* (nr. 719) en tegen het TV-zondagmiddagprogramma *De zevende dag* (nr. 720) werden alle onontvankelijk verklaard door de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie, telkens op basis van de argumentatie dat de klager 'via het 70-puntenprogramma van het Vlaams Blok, kenbaar maakt de principes en regels van de democratie niet te aanvaarden en niet na te leven'.

4.4.3. Zo werd in 1993 de vertegenwoordiging geweigerd vanwege het Vlaams Blok in de Vaste Commissie van de Raad van Bestuur van de BRTN. De klacht vanwege het Vlaams Blok bij de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie werd afgewezen op grond van de motivering dat 'de indiener van de klacht, als Senator van het Vlaams Blok, via het 70-puntenprogramma van het Vlaams Blok, kenbaar maakt de principes en de regels van de democratie niet te aanvaarden en niet na te leven'¹⁵. Deze uitspraak van de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie leidt wel tot de opmerkelijke vaststelling dat het Vlaams Blok geen aanspraak kan maken op de cultuurpactwetgeving om vertegenwoordigd te zijn in de Vaste Commissie van de BRTN, terwijl dezelfde cultuurpactwetgeving de juridische grondslag vormt voor de vertegenwoordiging vanwege de Vlaams Blok-fractie in de Raad van Bestuur van de BRTN (art. 19) (Velaers, 1993). Daarnaast heeft het Vlaams Blok ook via de programma's door derden (Vlaams-Nationale Omroepstichting) toegang tot zendtijd op de BRTN¹⁶. Ook in de pre-electorale periodes gedurende dewelke de derdenprogramma's opgeschort zijn, beschikt het Vlaams Blok over zendtijd op de BRTN, als politieke partij vertegenwoordigd in de Vlaamse Raad¹⁷.

4.4.4. Naar aanleiding van de Europese verkiezingen in mei 1994 heeft de RTBF zich gesteund op art. 3, par. 1 van de cultuurpactwet bij de toekenning van zendtijd aan politieke partijen. Naar aanleiding van deze verkiezingen hanteerde de RTBF o.m. het criterium dat de politieke partijen die in in aanmerking wensten te komen voor zendtijd, respect dienden op te brengen voor de principes en de basisregels van de democratie, daarbij preciserend dat 'parmi ces principes, figurent en premier lieu ceux énoncés par la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales, et notamment celui de non-discrimination fondée sur la race, la couleur, la langue, la religion, l'origine nationale ou sociale ou l'apparence à une minorité nationale ou ethnique'¹⁸. Op basis van dit criterium weigerde de RTBF zendtijd aan het Front National. De RTBF werd evenwel door de rechter verplicht om toch zendtijd ter beschikking te stellen aan het Front National, aangezien volgens de rechtbank in onvoldoende mate was aangetoond dat het partijprogramma en de voorgelegde pamfletten van het Front National racistisch of discriminerend zouden zijn¹⁹.

¹⁶ Besl. VI. Reg., 1 juli 1992, B.S., 28 juli 1992.

¹⁷ M.n. in de periode van 4 weken die voorafgaat aan de gemeenteraads-, wetgevende en Europese verkiezingen: art. 27, par. 11-12 van de gecoördineerde decreten betreffende de radio-omroep en televisie, B.S., 30 en 31 mei 1995.

¹⁸ Zie hierover uitgebreid De Coster, S.-P., 'Avant les élections... de l'extrême droite, de la liberté d'expression et de ses limites', Journ. Proc., 1995, afl. 280, 10-13. Andere criteria die de RTBF tevoren hanteerde en die tot gevolg hadden dat *Agir* de toegang werd geweigerd tot de politieke tribunes, werden eerder door de kortgedingrechter buiten werking gesteld: Voorz. Rb. Verviers (Kort Ged.), 26 september 1994, Jur. de Liège, Mons et Bruxelles (JLMB), 1995, 84. Vgl. Voorz. Rb. Bergen (Kort Ged.), 30 september 1994, JLMB, 1995, 92. Zie ook Dumont, H., 'Le droit à l'antenne des partis politiques lors des campagnes électorales', Journ. Proc., 1995, afl. 285, 29-31 en de aldaar geanalyseerde rechtspraak van de Raad van State.

¹⁹ Voorz. Rb. Brussel (Kort Ged.), 2 juni 1994, Feret t. RTBF, onuitg. en Brussel, 8 juni 1994, gepubl. in X (1994: 217).

4.5. Als specifieke toepassing om racistische of discriminerende boodschappen uit de media te weren, kan verwezen worden naar de Antwoordrechtwet die het mogelijk maakt dat de publikatie of uitzending van een antwoordtekst wordt geweigerd wegens de racistische inhoud ervan (Voorhoof, 1994b). In principe staat uiteraard aan politici, van welke (uiters-rechts) strekking ook, een recht van antwoord ter beschikking, zolang zij in de wettelijke voorwaarden verkeren om een antwoordtekst te vorderen en in zoverre de antwoordtekst zelf aan de inhoudelijke voorwaarden van de wettekst voldoet (Voorhoof, 1992). Een wettelijke voorwaarde is precies dat de antwoordtekst in onmiddellijk verband moet staan met de bestreden tekst en niet beledigend of in strijd mag zijn met de wetten of de goede zeden.

4.5.1. Indien de antwoordtekst beledigend of racistisch is of een aanzet inhoudt tot vreemdelingenhaat, dan mag de inlassing van de antwoordtekst geweigerd worden. Zo wees de Brusselse rechtbank in een vonnis van 20 april 1993 de vordering af inzake een recht van antwoord van de revisionist Siegfried Verbeke, omdat de inhoud van diens antwoordtekst, waarin het bestaan van de gaskamers en de holocaust werd ontkend, als strijdig werd beoordeeld met de wet van 30 juni 1980 tot bestraffing van bepaalde door racisme en xenofobie ingegeven daden²⁰.

Hierbij dient te worden onderstreept dat in bovenvermeld vonnis de rechtbank in casu oordeelde dat de antwoordtekst beledigend was en strijdig was met de anti-racismewet. Dit impliceert volgens andere rechtspraak niet dat elk antwoord uitgaande van een revisionist beledigend zou zijn. Deze zienswijze is uitdrukkelijk vertolkt in 2 vonnissen van 23 maart 1995 waarbij Siegfried Verbeke de publikatie van een antwoordtekst vorderde tegen de krant *De Morgen*. In beide vonnissen wordt de stelling ingenomen 'dat het feit dat de h. Verbeke revisionist of negationist is, op zichzelf geen belediging kan uitmaken voor wie dan ook; dat ook het feit hij lid is van een vereniging waarvan de doelstellingen (...) worden samengevat als de negatie van de holocaust en de rehabilitatie van de schuldigen, geen uitstaans heeft met de inhoud van het antwoord; dat met andere woorden, de persoonlijkheid van de schrijver, zijn voorkeuren, sympathieën, neigingen... hoe verwerpelijk men ze ook mag achten, het antwoord daarom nog niet beledigend maken'. In één van de vonnissen was de rechtbank voor het overige van oordeel dat 'bepaalde passages van het antwoord (ontluiszing...) allicht door een belangrijke groep personen als schokkend worden ervaren, wat nochtans niet rechtvaardigt het antwoord te weigeren omwille van zijn beledigend karakter; dat in een democratische en open samenleving elk thema ter discussie moet kunnen staan, zonder dat zulks als beledigend wordt beschouwd door de tegenstanders'²¹. In beide gevallen kon de antwoordtekst van Verbeke overigens wel worden geweigerd, zij het op andere gronden (cfr. infra).

²⁰ Corr. Brussel, 20 april 1993, Tijdschrift voor Vreemdelingenrecht, 1994, afl. 2, 101.

²¹ Rb. Brussel, 23 maart 1995, S. Verbeke t. E. Hans (De Morgen), nr. 51.99.220/95, onuitg. en Rb. Brussel, 23 maart 1995, S. Verbeke t. E. Hans (De Morgen), nr. 51.99.227/95, onuitg.

4.5.2. Wanneer de ingestuurde antwoordtekst in feite een verkapt politieke tribune is, i.c. ten voordele van een bepaalde partij, kan de inlassing geweigerd worden (Voorhoof, 1993). In een bevelschrift van 7 april 1993 van de voorzitter van de rechtbank te Brussel werd de rechtmatigheid van de weigering tot uitzending van een antwoordtekst, uitgaande van de voorzitter van het Vlaams Blok, bevestigd. De rechter was van oordeel dat de voorzitter van het Vlaams Blok, zich vereenzelvigend met de filosofie van zijn partij, via een vermeend recht van antwoord erop uit was een politiek standpunt namens zijn partij te laten uitzenden²².

4.5.3. De ingestuurde antwoordtekst moet ook in onmiddellijk verband staan met het artikel of de uitzending waartegen men reageert en mag geen 'oneigenlijk gebruik' van het recht op antwoord betreffen. In twee vonnissen van 23 maart 1995 wees de Brusselse rechtbank een vordering tot recht van antwoord af van Siegfried Verbeke. In het ene vonnis was de rechtbank van oordeel dat Verbeke met zijn weergave van zijn revisionistische visie een oneigenlijk gebruik maakte van het recht tot antwoord, een antwoord dat, aldus de rechtbank 'slecht een herhaling is van de gekende standpunten', terwijl andere uitweidingen in de antwoordtekst weinig of niet in verband stonden met het bestreden artikel²³. In het andere vonnis beoordeelde de rechtbank de antwoordtekst van Siegfried Verbeke 'voor driekwart insignificant' waardoor diens antwoordtekst inderdaad kon worden geweigerd door *De Morgen*. Het vonnis stelt terzake dat 'een goed begrepen persvrijheid veronderstelt dat men vrij mag publiceren, zonder het risico te lopen in een volgend nummer plaats te moeten inruimen voor een antwoord dat de lezers niets bijbrengt, en dat niet afdoet van, of niets toevoegt aan het hetgeen in het beantwoorde artikel werd gesteld'. Het vonnis besluit: 'dat bijgevolg, doordat een belangrijk gedeelte van het antwoord mocht worden geweigerd, het hele antwoord mocht worden geweigerd'²⁴.

4.5.4. De rechtspraak bevestigt anderzijds wel de rechtmatigheid van een antwoordtekst 'in gespierde bewoordingen' als reactie op 'een gespierde tekst' van een gepubliceerd artikel 'met versluierde doch duidelijke xenofobe ondertonen'. Aan de eiser, een 'Belgische Marokkaan' volgens het vonnis, werd een recht tot antwoord toegekend, als reactie op een artikel dat een onrechtmatig misprijzen tegenover vreemdelingen en tegenover hemzelf vertolkte. Dat de repliek in de antwoordtekst nogal fel was, diende volgens de rechtbank in verband te worden gebracht met het beledigend, lasterlijk en racistisch karakter van het artikel waartegen gereageerd werd²⁵.

²² Voorz. Rb. Brussel, 7 april 1993, Proces en Bewijs, 1993/6, 164.

²³ Rb. Brussel, 23 maart 1995, S. Verbeke t. E. Hans (De Morgen), nr. 51.99.227/95, onuitg. Voorz. Rb. Brussel (Kort Ged.), 2 juni 1994, Feret t. RTBF, onuitg. en Brussel, 8 juni 1994, J.T., 1995, 742, met noot A. Lefebvre, 'La compétence du juge des référés en matière administrative: peut-on se prévaloir d'un droit subjectif à passer sur les antennes de la R.T.B.F.?' (744-748). Zie ook X. (1994: 217). Vgl. Voorz. Rb. Brussel (Kort. Ged.), 17 mei 1995, Journ. Proc., 1995, afl. 284, 28, met noot O. De Schutter, 'L'idée de pluralisme dans la campagne électorale sur les ondes', 29-31.

²⁴ Rb. Brussel, 23 maart 1995, S. Verbeke t. E. Hans (De Morgen), nr. 51.99.220/95, onuitg.

²⁵ Antwerpen, 3 oktober 1991, Rechtskundig Weekblad (R.W.), 1991-1992, 615.

4.6. Een verwijzing is ook op zijn plaats naar Wet van 23 maart 1995 tot bestraffing van het ontkennen, onderschatten, rechtvaardigen of goedkeuren van de genocide die tijdens de tweede wereldoorlog door het Duitse nationaal-socialistische regime is gepleegd, wet die gepubliceerd werd in het *Belgisch Staatsblad* van 30 maart 1995. Duidelijk is dat de Belgische wetgever met de afkondiging van deze wet in de eerste plaats een symbolische daad heeft willen stellen in de aanloop en in het kader van de herdenking van 50 jaar na de bevrijding van de concentratie- en uitroeiingskampen. Tijdens de parlementaire voorbereidingen tot de anti-negationismewet is erop gewezen dat België in Europa een draaischijf dreigt te worden voor de verspreiding van negationistische publikaties. Het negationisme kan worden beschouwd als onderdeel van een strategie, van een poging tot rehabilitatie, tot het herwinnen aan credibiliteit voor extreem-rechts. De holocaust is immers het grootste obstakel voor de neo-nazi's en extreem-rechts om als politiek programma aanvaardbaar te zijn, en daarom wordt de holocaust weggeredeneerd, ontkend, geminimaliseerd. Vandaar dat de wet strafbaar stelt het in het openbaar ontkennen, schromelijk minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goedkeuren van de genocide tijdens WO II door het nazi-regime in Duitsland. De wet voorziet in gevangenisstraf van 8 dagen tot een jaar en/of een geldboete van 26 tot 5 000 BEF. In geval van veroordeling kan bevel worden gegeven tot publikatie van het vonnis in zijn geheel of bij uittreksel in één of meer dagbladen, op kosten van de veroordeelde (art. 2). Het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding alsook verenigingen met als statutair doel de morele belangen en de eer van het verzet of van de gedeporteerden te verdedigen en minstens 5 jaar rechtspersoonlijkheid bezitten, kunnen in rechte optreden in alle rechtsgeschillen waartoe de toepassing van deze wet aanleiding kan geven (art. 3).

Problematisch is evenwel dat de vervolging van negationistische publikaties leidt tot de kwalificatie 'drukpersmisdrijf', hetgeen inhoudt dat dit soort zaken aan het Hof van Assisen moet voorgelegd worden. Naar de praktijk toe hypotheceert dit in hoge mate de mogelijkheid tot effectieve strafvervolging. Op deze problematiek wordt straks nog teruggekomen, omdat ook de anti-racismewet in zijn toepassing gehypotheceerd wordt door het feit dat racistische publikaties als druppelsmisdrijf tot de bevoegdheid van het Hof van Assisen behoren (art. 150 G.W.).

5. De anti-racismewet van 1981

5.1. Het centrale instrument tot bestrijding van racisme, discriminatie en vreemdelingenhaat is de anti-racismewet van 30 juli 1981. De wet van 30 juli 1981, die bij wet van 12 april 1994 nog grondig werd gewijzigd, stelt verschillende vormen van discriminatie en racisme strafbaar, waaronder het openbaar - en dus ook via de media - uiten van racisme en vreemdelingenhaat. We volstaan hier met een summier voorstel van de wet en een korte aanduiding van de implicaties naar mediasector toe (Schuijt & Voorhoof, 1995; Voorhoof, 1994c).

5.2. In essentie stelt de wet drie soorten van gedrag strafbaar in verband met uitingen van racisme:

- ten eerste het in het openbaar aanzetten tot discriminatie, rassenscheiding, haat of geweld jegens een persoon, een groep of een gemeenschap of de leden ervan, wegens het ras, de huidskleur, de afkomst of de nationale of etnische afstamming van deze persoon of van (de leden van) deze groep of gemeenschap (art. 1, 1° en 2°);
- ten tweede het in het openbaar publiciteit geven aan een voornemen tot discriminatie, rassenscheiding (segregatie), haat of geweld jegens een persoon een groep of een gemeenschap of de leden ervan wegens ras, huidskleur, afstamming, afkomst of nationaliteit (art. 1, 3°);
- ten derde is ook strafbaar het lidmaatschap of de medewerking aan een groep of vereniging die in het openbaar, kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie verkondigt of bedrijft (art. 3).

De wet van 1981 voorziet in geldboetes van 50 tot 1 000 BEF (telkens te vermenigvuldigen met het wettelijk opdecimen, sedert 1 januari 1995 is dat x 200) of mogelijke gevangenisstraffen van een maand tot een jaar in geval van inbreuk op deze bepalingen.

De strafvervolging kan worden in gang gezet niet enkel door het slachtoffer of door het Openbaar Ministerie, maar ook door instellingen van openbaar nut en verenigingen die zich statutair tot doel hebben gesteld de mensenrechten te verdedigen of discriminatie te bestrijden en minstens 5 jaar rechtspersoonlijkheid bezitten. Hierdoor bestaat de mogelijkheid dat verenigingen als de Liga voor de Mensenrechten of de Mouvement contre le Racisme, l'Antisémitisme et la Xénophobie (MRAX) in rechte kunnen optreden door het indienen van klacht, rechtstreekse dagvaarding of burgerlijke partijstelling. Sedert de wet van 15 februari 1993 bezit ook het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding deze bevoegdheid.

5.3. Met de afkondiging van de bovenvermelde strafbaarstelling van het in het openbaar aanzetten tot discriminatie en vreemdelingenhaat kwam België tegemoet aan zijn internationale verplichtingen zoals vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie en het IVBPR. Beide UNO-verdragen dateren van 1966 en werden resp. in 1975 en 1981 in België bij wet goedgekeurd.

Bij de goedkeuring van deze beide verdragen is door België de reserve geformuleerd dat deze bepalingen waarbij België er zich toe verbindt racisme strafbaar te stellen, zullen worden toegepast rekening houdend met het basisprincipe van de vrijheid van meningsuiting. Bij de parlementaire bespreking van de wet is benadrukt dat het niet de bedoeling was een heksenjacht te gaan organiseren, noch het de bedoeling was een opiniedelict in de strafwetgeving in te schrijven. De repressie op basis van de anti-racismewet zou uitzon-

derlijk dienen te blijven, in het bijzonder ten aanzien van de expressievrijheid. Maar toch werd het belang van het strafrecht onderstreept als een ultiem middel om op te treden tegen racistische propaganda en aanzet tot vreemdelingenhaat.

5.4. Art. 10 EVRM is in deze de fundamentele norm van waaruit de toelaatbaarheid van bij wet vastgelegde beperkingen of sancties met betrekking tot racistische vormen van meningsuiting dient te worden beoordeeld. Hoe dan ook staat vast dat restricties op de vrijheid van meningsuiting in functie van racismebestrijding een legitieme grondslag hebben. In het Jersild-arrest van 23 september 1994 benadrukte het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) 'the vital importance of combating racial discrimination in all its forms and manifestations'²⁶. In hetzelfde arrest zijn de verplichtingen die de lidstaten op zich hebben genomen op grond van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie in overeenstemming geacht met art. 10 EVRM.

België dient m.a.w., gelet op de internationaalrechtelijke verplichtingen, toe te zien op de handhaving van de anti-racismewet van 1981, in zoverre men bij de toepassing ervan en bij de straftoemeting binnen het kader van art. 10 EVRM blijft.

5.5. Het voorgaande impliceert dat slechts toepassing mag worden gemaakt van de anti-racismewet in zoverre dit werkelijk noodzakelijk is in een democratische samenleving (Voorhoof, 1994d). Dit betekent dat de effectieve vervolging en bestraffing van racistische uitingen moet beantwoorden aan een 'dwingende sociale behoefte', waarbij rekening moet worden gehouden met de pertinentie van de geformuleerde restricties en met de proportionaliteit van de voorziene en opgelegde sancties. In de zopas vermelde Jersild-zaak formuleerde het Hof dit uitgangspunt als volgt:

The Court will look at the interference complained of in the light of the case as a whole and determine whether the reasons adduced by the national authorities to justify it are relevant and sufficient and whether the means employed were proportionate to the legitimate aim pursued (...). Bearing in mind the obligations on States under the UN Convention and other international instruments to take effective measures to eliminate all forms of racial discrimination and to prevent and combat racist doctrines and practices, an important factor in the Court's evaluation will be whether the item in question, when considered as a whole, appeared from an objective point of view to have had as a purpose the propagation of racist views and ideas²⁷.

²⁶ EHRM, 23 september 1994, Jersild, Publ. Court, Reeks A., vol. 298.

²⁷ EHRM, 23 september 1994, Jersild, Publ. Court, Reeks A., vol. 298, par. 31.

5.6. In een aantal uitspraken door de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens (ECRM) werd de bestraffing van racistische meningsuiting in overeenstemming geacht met art. 10 EVRM. In deze zaken werd door de ECRM vastgesteld dat de gecontesteerde inmenging van overheidswege in de expressievrijheid van verzoekers gericht was tegen bepaalde vormen van aanzet tot rassendiscriminatie of nazi-propaganda met de eraan verbonden totale miskenning van de fundamentele waarden en vrijheden zoals die worden beschermd door het EVRM²⁸. Telkens werd de restrictie op of sanctionering van de vrije meningsuiting als noodzakelijk beschouwd in een democratische samenleving.

In de Jersild-zaak daarentegen waren de ECRM en het EHRM het erover eens dat de veroordeling van een Deens journalist wegens medeplichtigheid aan de verspreiding van racistische uitingen de toets aan art. 10 EVRM niet kon doorstaan. In deze zaak stond de vraag centraal of een journalist die verantwoordelijk is voor een TV-programma dat interviews bevatte met extreem-rechtse jongeren, kon veroordeeld worden wegens het feit dat hij aldus zijn medewerking had verleend aan de openbaarmaking van racistische uitingen en aanzet tot vreemdelingenhaat. Het EHRM was van oordeel dat de journalist niet de bedoeling had de racistische uitspraken te propageren, maar het juist in zijn bedoeling lag de aandacht te richten op opkomend racisme en onverdraagzaamheid bij jongeren. Vermeldenswaard is vooral de volgende overweging van het Hof:

News reporting based on interviews, whether edited or not, constitutes one of the most important means whereby the press is able to play its vital role of 'public watchdog'. The punishment of a journalist for assisting in the dissemination of statements made by another person in an interview would seriously hamper the contribution of the press to discussion of matters of public interest and should be envisaged unless there are particularly strong reasons for doing so.

Het Hof benadrukte tenslotte dat het vaststond dat 'the purpose of the applicant in compiling the broadcast in question was not racist'. Reden waarom de veroordeling van Jersild in Denemarken te beschouwen was als een inbreuk op art. 10 EVRM en de toepassing van de anti-racismewet in Denemarken in dit geval de toets aan het EVRM niet kon doorstaan.

²⁸ ECRM, 13 december 1963, Appl. 1747/62, X. t. Oostenrijk, Coll. 1964 (13), 42; ECRM, 21 mei 1976, Appl. 6741/74, X. t. Italië, Dec. & Rep., 1976 (5), 83; ECRM, 11 oktober 1979, Appl. 8348/78 en 8406/78, J. Glimmerveen en J. Hagenbeek t. Nederland, Dec. & Rep., 1980 (18), 187; ECRM, 16 juli 1982, Appl. 9235/81, X. t. Duitsland, Dec. & Rep., 1982 (29), 194; ECRM, 12 mei 1988, Appl. 12194/86, M. Kühnen t. Duitsland, Dec. & Rep., 1988 (56), 205; ECRM, 2 september 1994, Appl. 21318/93, W. Ochensberger t. Oostenrijk, onuitg.

5.7. De toepassingsmogelijkheden van de anti-racismewet in België hangen in sterke mate af van de invulling van begrippen als 'aanzet tot discriminatie, rassenscheiding of geweld', 'aanzet tot vreemdelingenhaat', 'voornemen tot discriminatie'. Onder discriminatie wordt in art. 1 van de wet verstaan elke vorm van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur, die tot doel heeft of ten gevolge heeft of kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel terrein of op andere terreinen van het maatschappelijk leven, wordt teniet gedaan, aangetast of beperkt.

De uiteindelijke invulling van deze begrippen en het daaraan verbonden strafbaar karakter gebeurt in het kader van het vervolgingsbeleid en bij de ultieme interpretatie door de rechter. De nadruk moet hierbij worden gelegd op het feit dat men in deze met strafrecht te maken heeft, hetgeen betekent dat het strafbaar gesteld gedrag eng moet worden geïnterpreteerd.

Aangezien het de strafbaarstelling van de uitoefening van een fundamenteel grondrecht betreft - te weten de expressievrijheid - is een grote mate van omzichtigheid vereist bij het instellen van vervolging of bij de strafrechtelijke veroordeling wegens uiting van denkbeelden of opinies die als racistisch kunnen gekwalificeerd worden overeenkomstig de anti-racismewet van 1981. Een bijkomende overweging is dat de expressievrijheid van politieke kritiek, het publieke debat en de maatschappelijke polemiek inzake actuele politieke controverses een bijzonder hoge beschermingsgraad genieten overeenkomstig de jurisprudentie van het EHRM.

5.8. Voor de bestraffing van de aanzetting tot discriminatie, rassenscheiding, haat of geweld is niet de openlijke wil vereist om een publiek of een individu aan te zetten tot concrete, bepaalde of bepaalbare daden. In een arrest van 19 mei 1993 besliste het Hof van Cassatie dat de wet van 1981 niet vereist dat het zou gaan om het aanzetten tot precieze of concrete daden. Het Hof verzette zich daarmee tegen de interpretatie als zou daardoor niet strafbaar zijn: 'le comportement (qui) tend à inviter (le public) à des comportements généraux, tels que résistance, invasion, appel au réveil, identification de l'immigration à certains des grands maux sociaux, mais nullement aux actes concrets, déterminés ou déterminables'²⁹.

5.9. Uit de analyse van de rechtspraak m.b.t. de anti-racismewet is gebleken dat de toepassing die van de wet is gemaakt in verband met het in het openbaar aanzetten tot racisme en xenofobie bijzonder schaars is en tot nu vrijwel uitsluitend betrekking heeft op pamfletten, brochures en karikaturen uitgaande van extreem-rechtse groeperingen zoals Parti des Forces Nouvelles, Assaut en Agir. Voor een overzicht van deze rechtspraak verwijzen wij naar Schuijt & Voorhoof (1995: 164-70).

²⁹ Cass., 19 mei 1993, Fund. Rechtspr., 1993/13, 3 en Journal des Tribunaux, 1993, 573.

Uit de rechtspraak blijkt dat inderdaad slechts manifeste inbreuken op anti-racisme worden betoeteld. Het louter uiten van bepaalde opinies die een racistisch karakter hebben en die getuigen van een misprijzen of minachting voor vreemdelingen, is op zichzelf niet strafbaar. Zo was het Hof van Beroep van Brussel in 1987 van oordeel dat een publikatie van de organisatie Delta waarin de terugkeer van vreemdelingen naar hun land van oorsprong werd bepleit, op zich niet racistisch was. Het Hof vond wel dat bepaalde passages onbeleefd of onhoffelijk waren ('discourtois' zegt het arrest), maar daarom nog niet aanzetten tot racisme of vreemdelingenhaat en daarom dus niet strafbaar waren³⁰. Wél in strijd met de anti-racismewet werd beoordeeld een publikatie van Parti des Forces Nouvelles, waarin stelselmatig het amalgaam 'immigranten = criminaliteit = onveiligheid' tot uitdrukking kwam. Een karikatuur stelde een migrantengezin voor (vader, moeder en zes kinderen) die op een vliegend tapijt, waarop bankbiljetten, drugsspuiten en knipmissen rondslingerden, naar hun land van oorsprong werden teruggestuurd³¹. En op 23 juni 1994 veroordeelde het Hof van Assisen van Henegouwen (Bergen) twee leden van de PFN tot 6 maand effectieve gevangenisstraf wegens lidmaatschap aan deze als racistisch beoordeelde organisatie zoals dit o.m. bleek uit bepaalde publikaties en pamfletten van PFN³².

6. De anti-racismewet, de anti-negationismewet en de kwalificatie 'persmisdrijf'

6.1 Allicht hét basisknelpunt naar de praktijk toe is dat de vervolging op basis van de anti-racismewet van 1981 problematisch is wanneer de racistische opinies gepubliceerd worden door middel van de drukpers (krant, tijdschrift, pamflet, verkiezingsfolder, brochure...) en de feiten bijgevolg een 'drukpersmisdrijf' uitmaken (Voorhoof, 1995)³³. Immers, wanneer een strafbare meningsuiting via de drukpers wordt publiek gemaakt, is op dit misdrijf de kwalificatie 'drukpersmisdrijf' van toepassing, waardoor overeenkomstig art. 150 G.W. de berechting ervan enkel toekomt aan het Hof van Assisen. In de praktijk gebeurt dit al lang niet meer. De zaak voor het Assisenhof van Bergen tegen leden van PFN vormt hierop een uitzondering (cfr. supra), al werden de beklaagden uiteindelijk enkel veroordeeld wegens hun lidmaatschap en medewerking aan een racistische organisatie en niet omwille van de racistische inhoud van de publikaties van PFN.

³⁰ Brussel, 4 september 1987, Tijdschrift voor Vreemdelingenrecht, 1988, 42.

³¹ Corr. Luik, 22 juni 1993, Journ. Proc., 1993, afl. 234, 29. Tegen dit vonnis is beroep aangetekend.

³² Hof van Assisen Henegouwen (Bergen), 23 juni 1994, nr. 1056 (onuitg.). Bevestigd Cass., 4 januari 1995, JLMB, 1995, 205.

³³ Volgens bepaalde rechtspraak vindt de kwalificatie 'drukpersmisdrijf' ook toepassing ten aanzien van strafbare meningsuitingen via de audio-visuele media, waardoor ook de strafvervolgung wegens inbreuk op de anti-racismewet of de anti-negationismewet via de audiovisuele media noodzakelijk via het Hof van Assisen dient te verlopen.

Deze observatie inzake de kwalificatie 'persmisdrijf' geldt ook ten aanzien van de bestraffing van negationistische publikaties (cfr. supra 4.6.). Terwijl deze wet van 1995 vooral de verspreiding naar een breder publiek toe van negationistische publikaties wil bestrijden, moet ook hier worden vastgesteld dat vervolging enkel kan via een procedure voor het Hof van Assisen.

Het is manifest dat de anti-racismewet en de anti-negationismewet door deze stand van zaken op een essentieel aspect buiten werking worden gesteld. In feite zijn er drie verschillende manieren om een einde te maken aan deze feitelijke toestand van depenalisatie van het aanzetten tot racisme en vreemdelingenhaat via openbare communicatiemiddelen.

6.2. Een eerste oplossing kan erin bestaan dat voortaan in het vervolgingsbeleid rekening wordt gehouden met de ernst van deze feiten en met de actuele maatschappelijke context waarin de racistische publikaties te situeren zijn. Het is aan het parket-generaal om in dergelijke zaken vervolging in te stellen, de zaak voor te leggen aan het Kamer van Inbeschuldigingstelling die dan op haar beurt de zaak voorlegt aan het Assisenhof. Het is o.i. evenwel zeer de vraag of de bereidheid en uitiem de wenselijkheid bestaat om dergelijke zaken voor te leggen aan het Hof van Assisen.

6.3. Vanuit een tweede perspectief kan geopteerd voor een aanpassing van art. 150 G.W., door ofwel dit grondwetsartikel integraal op te heffen, dan wel een uitzondering te voorzien voor de drukpersmisdrijven die een inbreuk inhouden op de anti-racismewet of de anti-negationismewet, zodat deze specifieke categorie zou kunnen vervolgd worden voor de gewone correctionele rechtbanken³⁴. Maar ook in deze tweede piste zitten een paar gevaarlijke valkuilen of moeilijk te nemen hindernissen.

6.4. De derde mogelijkheid om de actuele en feitelijke depenalisering van racistische publikaties via folders, affiches of tijdschriften tegen te gaan is de weg die de Liga voor de Mensenrechten is ingeslagen in een hangende procedure tegen twee kaderleden van het Vlaams Blok. Met name is enkel vervolging ingesteld op basis van art. 3 van de anti-racismewet, te weten het strafbare lidmaatschap of de medewerking aan een groep die openlijk en herhaaldelijk discriminatie verkondigt, zoals dit o.m. kan blijken uit de publikaties van het Vlaams Blok die als bewijsmateriaal aan de rechtbank zijn voorgelegd. In een vonnis van 6 september 1994 huldigt de correctionele rechtbank te Brussel evenwel de zienswijze dat de ingezette vervolging wegens lidmaatschap van een racistische vereniging samenhangt met de beoordeling van de publikaties van het Vlaams Blok. Omdat de rechtbank van oordeel was dat zij ten gronde diende te oordelen over de al

³⁴ Het regeerakkoord van de federale regering bepaalt dat aan het parlement zal worden gevraagd de 'correctionalisatie van de persdelicten te onderzoeken': Gedr. St., Kamer, BZ 1995, nr. 23/1, Krachtdlijnen voor het federaal regeringsprogramma, 47. Zie ook Gedr. St., Kamer, 1994-95, nr. 1722/1 en 1740/1-2; Gedr. St., Senaat, 1994-95, nr. 1295/1 en 1344/1-2.

dan niet racistische inhoud van de aangewezen publikaties - en zulks dus de beoordeling vroeg van een drukpersmisdrijf - verklaarde zij zich onbevoegd³⁵. De zaak is momenteel hangende voor het Hof van Beroep te Brussel. Er zijn sterke aanwijzingen dat een beroep op art. 3 van de anti-racismewet geen gepast antwoord biedt in functie van de effectieve strafrechtelijke vervolging van racistische persmisdrijven. Tegen negationistische publikaties biedt deze piste evenmin enig perspectief.

6.5. Hoe dan ook moet de functionaliteit van de anti-racismewetgeving genuanceerd worden: in de praktijk blijkt deze wetgeving moeilijk afdwingbaar en is de wet slechts in een zeer beperkt aantal gevallen inzetbaar. Aan het bestaan van een anti-racismewet zitten overigens ook een aantal negatieve of ongewilde effecten verbonden. Repressieve wetgeving tot beteugeling van het expliciet aanzetten tot racisme en vreemdelingenhaat heeft immers als (ongewenst) neven-effect dat de racistische boodschap minder herkenbaar, want meer impliciet wordt geformuleerd en wordt gecamoufleerd, waardoor deze denkbeelden uiteindelijk aanvaardbaar ('salonfähig') worden gemaakt naar een breder publiek toe. Via strafwetgeving kan enkel de manifeste aanzet tot discriminatie of vreemdelingenhaat strafbaar worden gesteld. Het meer impliciete of meer subtiel racistische discours zal daardoor buiten toepassing van de anti-racismewet vallen. Op die manier draagt de anti-racismewet er indirect en ongewild zelf toe bij dat het racistisch discours zich verhuut en minder herkenbaar en daardoor juist efficiënter wordt. Een zelfde overweging geldt ten aanzien van de anti-negationismewet. Publikaties die vormen van subtiel racisme bevatten en pseudo-wetenschappelijke analyses die vraagtekens plaatsen bij de omvang of het bestaan van de holocaust, kan men niet tegengaan met repressieve strafwetgeving.

6.6. Volgens de huidige stand van zaken moet men vaststellen dat de anti-racismewet een instrument is met bijzonder weinig toepassingsmogelijkheden waarvan dan bovendien blijkt dat de naleving van de wet in de praktijk maar zeer moeilijk in rechte kan worden afgedwongen. Openlijk racisme via de (print)media kan momenteel slechts vervolgd worden via het Hof van Assisen, een moeilijk te nemen hindernis en allicht ook niet de geschikte procedure voor een alerte maatschappelijke reactie tegen manifest racisme en systematische aanzet tot vreemdelingenhaat. Tegelijk moet men vaststellen dat de journalistieke verslaggeving in de Belgische kranten, tijdschriften of radio en televisie vrijwel nooit racistische propaganda bevat waarbij wordt aangezet tot racisme, discriminatie of vreemdelingenhaat zoals strafbaar gesteld door de anti-racismewet van 1981. Tot nu toe beperkt de gedrukte vorm van racistische uitlatingen zich tot publikaties uitgaande van extreem-rechtse organisaties. Dezelfde vaststelling geldt ten aanzien van negationistische publikaties. Publikaties of uitzendingen op radio of televisie die een impliciet racisme vertolken komen meer voor (Blommaert & Verschuere, 1992, 1994) en kennen ongetwijfeld een grotere verspreiding: maar hiertegen biedt de anti-racismewet geen passend antwoord...

³⁵ Corr. Brussel, 6 september 1994, Algemeen Juridisch Tijdschrift, 1994-95, 50.

6.7. Tot slot kan nog worden benadrukt dat een maatschappij, een democratische samenleving, hoe dan ook niet indifferent mag staan tegenover racistische en dus nefaste en mensonterende meningen en publikaties. Onze samenleving heeft de plicht om de herinnering aan Auschwitz en de gruwel van het nazisme levendig te houden en om racisme, discriminatie en vreemdelingenhaat te bestrijden. Het uitgangspunt moet daarbij o.i. zijn dat de openbare meningsuiting en de persvrijheid wordt gemobiliseerd om in de openbaarheid denkbeelden van racisme, vreemdelingenhaat en negacionisme te bestrijden met het daartoe meest voor de hand liggende en strijdvaardigste middel: dat van de persvrijheid en van de vrijheid van meningsuiting zelf.

DEEL II

HET PUBLIEK ONDERZOCHT

Zoals uit de literatuur blijkt, zijn de audio-visuele media belangrijke instrumenten m.b.t. *integratie*. Vooral een openbare omroep draagt in deze een belangrijke verantwoordelijkheid. Daarom werd in overleg met de BRTN het initiatief genomen om het radio- en televisiegebruik van allochtone publieksgroepen door te lichten. Kijk- en luistercijfers geven immers geen volledig beeld van het mediagedrag van de totale populatie. Zo zijn in Vlaanderen de allochtone publieksgroepen niet in het continue kijk- en luisteronderzoek vertegenwoordigd. Complementair aan het kwantitatief onderzoek, kunnen kwalitatieve onderzoeksmethodes en -instrumenten om bijv. de motivatie en programma-appreciatie van kijkers en luisteraars te detecteren, nuttige informatie bieden. Het is de bedoeling van voorliggend onderzoek om zowel het mediagedrag van Turkse en Marokkaanse jongeren en volwassenen te registreren, als de achterliggende motieven hiervoor te achterhalen.